

21/7

Upproret i Indien — ett 100-årsminne

För hundra år sedan skakades det brittiska väldet i Indien av ett uppror, som från engelskt håll i regel betecknats som ett "myteri av sepoys" och i Indien stundom kallats "det första befrielsekriget". Ovan ses sepoys efter Egron Lundgrens akvarell. Hjältedåden likaväl som grymheterna gav händelserna en romantik och dramatik som väckte beundran, medkänsla och fasa i hela världen. Till 100-årsminnet har ett antal nya arbeten utkommit, främst en av den indiska regeringen utgiven, men av vilja till objektivitet präglad undersökning. På grundval av dessa och tidigare framställningar söker Herbert Tingsten i en serie artiklar sammanfatta vad som skedde.

Se Kultursidan.

UPPRORET I INDIEN

Ett hundraårsminne

ENLIGT TRADITIONEN börjar berättelsen om det indiska upproret 1857 med ett samtal mellan en sepoy, en indisk soldat i den brittiska armén, och en indisk arbetare vid rustningsfabriken Dum Dum nära Kalkutta. Soldaten var som många av sina kolleger av hög kast, bramin, medan arbetaren tillhörde det lägsta skiktet utanför kasterna, de oberörbara. Ändå bad arbetaren att få en klunk vatten ur soldatens kalebass. Det var, skriver en av upprorets senaste skildrare, general Hilton, som om en smutsig luffare bett en förmån och pedantisk europé att få låna tandborsten. Svaret blev en grov tillrättvisning. Men arbetarens replik var hårdare. "Du och din kasti!" sade han. "Snart får ni patroner som är insmorda med fett från svin och kor, och då är det slut med er högfärd." Därmed började ryktet om att det nya Enfieldgevärets patroner var orena — genom svinfettet för muhammedaner, genom oxfettet för hinduer — att gå runt i de hundratalens garnisoner som var värmet för Englands, det engelska bolagets, välde i Indien. Det stora militärupproret var under förberedelse.

Det stora engelska bolaget East Indian Company, det mäktigaste i världen, förlitade sig på sina indiska legoknektar. Huvudsakligen var det med sepoys som Indien, bit för bit, furstendöme efter furstendöme, efter Clives seger vid Plassey 1757 erövrats eller bragts till underkastelse. Sepoys var nästan lika duktiga som de engelska soldaterna, de hade visat sig vara nära nog lika trogna, och de var ofantligt mycket billigare. I alla böcker är uppgifterna om storleken av den engelska armén och om proportionen mellan britter och sepoys olika, men vi kan utgå ifrån att vid upprorets början de brittiska soldaternas

Den unga änkefurstinnan av Jhansi, begum Hazrat Mahal.

antal var 35 000—50 000, de indiska soldaternas 260 000—310 000, i ett land med över 200 miljoner människor.

Då ryktet om de orena patronerna spred sig i Bengalen, den rikaste av provinserna, uppstod oro bland sepoys, och under vårmånaderna 1857 förekom fall av olydnad, som bestraffades med stor stränghet; ett regemente upplöstes. De engelska myndigheterna sökte tillbakavisa ryktet, som utan tvivel innehöll en kärna av sanning, eller påstå att de orena kulorna skulle avskaffas, vilket också var sant. Men denna motpropaganda var illa skött och bidrog snarast att öka misstron; många sepoys trodde att engelsmännen ville göra dem till kristna genom att göra dem omöjliga som muhammedaner eller hinduer. Sepoys stod inför ett dilemma: var de trogna mot engelsmännen riskerade de att anses religiöst otrogna och att förkastas av sina indiska jämlingar, sina släktingar och familjer, var de lydiga mot sina engelska officerare riskerade de bestraffning och fattigdom. För engelsmännen förelåg redan vid denna tid och än mer under den egentliga upprorstiden ett annat dilemma. Skulle de lita eller låtsas lita på sepoys, som var splittrade i sin uppfattning och sin lojalitet, eller skulle de avvärpa och upplösa regementen som kunde tänkas göra myteri och därmed kanske framkalla den fruktade konflikten? Sir John Lawrence, guvernör (chief commissioner) i det, nyligen erövrade Punjab, klarlade i ett brev denna svårighet. "Varje steg vi tar för vår egen trygghet är ett slag mot den trogne sepoy. Han vet det, och å sin sida tar han ytterligare ett steg, och så fortsätter det tills vi upplöser eller slår ned dem eller de gör myteri och dödar sina officerare."

Det egentliga upproret började Meerut i Bengalen den 10 maj 1857. I samband med en bestraff-

ning — som alltid ohyggligt hård — av några tredskande sepoys gjorde den indiska garnisonen uppror och mördade officerare och andra engelsmän. Meerut stannade emellertid i brittisk hand. De upproriska gav sig omedelbart av till Delhi, Bengalens huvudstad och en gång säte för de moguliska kejsarna, endast sju mil från Meerut. Delhi, med en halv miljon invånare, intogs utan svårighet då den indiska garnisonen övergick till de upproriska, och den fåtaliga engelska militären och den till några hundra perso-

ner uppgående engelska befolkningen blev till större delen mördad. Den skröplige åldring som instängd i sitt palats på engelsk pension representerade Moguldynastin utropades till kejsare av Indien. Under de följande dagarna och månaderna spred sig upproret, huvudsakligen genom militära myterier, till en stor del av norra Indien. Lucknow, huvud-

Nana sahib, upprorsledaren i Cawnpore

stad med en befolkning av 300 000 i Oudh, som så sent som år 1856 annekterats, blev till större delen besatt av sepoy; en liten engelsk garnison försvarade härnackat ett begränsat område i staden. En ättling av Oudhs kungahus insattes här som lydfurste under kejsaren i Delhi. I Oudh fick upprörelsen större anslutning än någon annanstans, och tiotusentals jordbrukare enrollerades i armén. I det likaså nyligen annekterade Jhansi tvang sepoy ankefurstinna, ranin av Jhansi, att ta styret, och denna unga kvinna, som från början utan tvivel var lojal mot England, blev en av upprorets få ledande och glansfulla gestalter. Under mord, brand och plundring förintades det engelska styret inom ett område som i det hela torde ha omfattat omkring 200 000 kvadratkilometer, något mindre än halva Sverige och bortåt en tjugondel av Indien. Detta område hörde till de rika och relativt högtstående; sannolikt uppgick den befolkning som under någon tid var under de upproriskas styre till 25-30 miljoner.

Till Cawnpore (indiska Khanpur) är legenden om upproret, om modet, troheten, sveket och grymheterna, koncentrerad. Då myteriet utbröt i början av juni drog sig den engelska garnisonen och befolkningen, jämte många trogna sepoy, tillbaka till ett litet område i staden, där de under brist på mat, vatten och ammunition vägrade sig mot en ofantlig övermakt. Då Nana sahib, som i egenskap av ättling till de avsatta marattfurstarna tagit ledningen av de upproriska, lovade fritt avtåg kapitulerade likväl engelsmännen den 25 juni. Nana sahib höll inte sitt löfte; enligt en tydligen på förhand uppgjord plan mördades de avtågande engelsmännen, åtskilliga nundra till antalet. En del av kvinnorna och barnen skonades, men då engelsk undsättning närmade sig i mitten av juli blev även de mördade; 200 styckade lik kastades ned i en brunn och påträffades av engelsmännen vid intaget den 17 juli. "Kom ihåg Cawnpore!" blev brit-

ternas lösen då de under den roujande tiden stormade indiska fästet och med eller utan rättegång hängde tusentals upproriska eller misstänkta. Cawnpore blev, skriver en engelsk historiker, en av de bestämmande faktorerna i förhållandet mellan England och Indien.

Den ojämförligt största delen av det engelska väldet förblev oberoert av upproret: alla kustområden, Punjab, Sydindien, det mesta av Centralindien. Även inom de områden som nåddes av upprörelsen var befolkningen i regel tveksam eller likgiltig, redo att böja sig för den segrande. Endast en tredjedel eller en fjärdedel av sepoy revolterade; de engelska arméer som slog ned upproret bestod till större delen av indier. Furstarna var England trogna och deltog i flera fall på engelsk sida i kampen. Den nära nog självständiga härskaren över Nepal sände stora truppstyrkor till engelsmännen hjälp. Någon upprorsregering, värd detta namn, blev aldrig organiserad, och någon systematisk aktion för erövring av nya områden kom aldrig till stånd; motsättningarna mellan hinduer och muhammedaner försvårade handlandet. Även inom de av upprorsmännen behärskade trakterna kunde enskilda engelsmän finna skydd och bistånd, vilket visade befolkningens splittring.

Engelsmännen övergick snabbt till offensiven. Trupper kom från England, från Burma, från de lokala provinserna. Av särskild betydelse blev att Punjab, som erövrats endast åtta år tidigare, kunde användas som bas och rekruteringsområde; sepoy i denna rovins avväpnades, och nya solater anställdes; de drevs ofta v hat mot det Bengalen från vilket förut indiska soldater under rittisk ledning erövrat deras emland. Sikherna från Punjab och gurkhas från Nepal vann under denna tid det rykte för stridbarhet och hårdhet som de sedan kulle bekräfta inom skilda delar av imperiet och i Europa under de båda världskrigen. Men på båda sidorna slogs man tappert och grymt — till grymheterna kall jag återkomma.

De avgörande händelserna kom snabbt. Från Punjab i väster och det lägre Bengalen i öster marscherade engelska arméer. Trupper från Punjab kunde redan den 3 juni börja belägringen av Delhi; den 20 september stormades staden. Lucknow undsattes den 25 september, men blev ånyo belägrat och ånyo intaget den 17 november; därefter utrymdes Lucknow för att definitivt återtas i mars 1858. Under den skickliga och försiktiga ledningen av veteranen från Napoleonkrigen och Krimkriget sir Colin Campbell (upphöjd till lord Clyde) fortsatte upprorets undertryckande; först på sommaren 1858 kan kriget anses vara praktiskt taget avslutat. Engelsmännen segrade i nästan alla större strider på grund av överlägsen ledning och bättre vapen, inte minst Enfieldgeväret. I november 1858 överfördes Ostindiska kompaniets väld till den

engelska kronan, och sexton år senare blev den engelska drottningen kejsarinna av Indien.

Den nu givna översikten har varit nödvändig som bakgrund för de frågor jag främst avser att diskutera. Varför uppstod upproret? Var det planerat eller spontant? Var det nationellt eller religiöst bestämt? Hur uppträdde indier och engelsmän; kan man, som så ofta skedde i England på den tiden, tala om en kamp mellan hedniskt barbari och kristen humanism? Vilka har återverkningarna varit? Och framför allt: vilka föreställningar har man under skilda skeden gjort sig i England och Indien om dessa ting?

Debatten började redan under kriget, i parlamentet, i pressen och i pamfletter. Från början av 1858 har vi skildringar av en av världens främsta journalister, Times korrespondent William Howard Russell (vars anteckningar, "My Indian mutiny diary", i år ånyo utgivits); den svenske målaren Egron Lundgren beskriver från ungefär samma tid Indien och kriget i bild och har också publicerat "En målares anteckningar". Redan år 1859 kom den första boken med vetenskaplig ambition, Chambers "The history of the Indian revolt". Sedan flödar skrifterna fram till vår tid. Jag har endast kunnat genomgå ett tjugotal av de viktigaste, men de ger åtskilligt av frågans historio-grafi, än mera fängslande än frågan själv.

Inom England har olika riktningar framträtt, och därjämte kan man schematiskt urskilja en engelsk och en indisk syn på problemet. Men i dessa dagar tycks motsättningarna vara på väg att försvinna. Skillnaden är inte stor mellan det bästa som under senare tid skrivits i England och den magistrala undersökning som Surendra Nath Sen i maj utgav på uppdrag av den indiska regeringen ("Eighteen Fifty-Seven"). Att historikerna blivit någorlunda eniga beror väl, får vi hoppas, i någon mån på att fördomsfri forskning leder till samma hållbara resultat. Men enighetens bakgrund är dock den återvunna freden mellan nationerna. Det är Indiens frigörelse 1947 som gör att år 1957 händelserna av år 1857 kan ses med lugn, klarhet och tolerans.

HERBERT TINGSTEN

23/7
Detta är alldeles riktigt, men jag ansåg inte dylika detaljer behövliga. Sepoy reagerade även sedan order kommit att man kunde nypa i stället för att bita, av karduserna.

H T-n